

BAK BORBÁLA

**A FRANCESCO DATINI NEMZETKÖZI
GAZDASÁGTÖRTÉNETI INTÉZET (PRATO)
HÚSZ ÉVE (1969–1988)**

1988. április 19-én huszadik alkalommal gyűltek össze tudományos konferenciára a világ gazdaságtörténészei a Francesco Datini Nemzetközi Gazdaságtörténeti Intézet hívására a Firenzétől nem egészen húsz kilométerre fekvő Pratóban.

A tanácskozást szervező intézmény névadója, a reneszánsz jelentős gazdasági vállalkozója, Francesco di Marco Datini 1335 körül született Pratóban és itt is halt meg 1410-ben. Kereskedőként 1373-ban kizárólagos tulajdonosa lett egy avignoni kereskedőcégnek, amely kapcsolatokat teremtett Közép- és Észak-Itálián kívül a német területekkel, Flandriával, Franciaországgal, majd spanyol és levantei kereskedőkkel is. Datini tíz évvel később, miután visszatért Pratóba, firenzei székhellyel kereskedőtársaságot alapított, amelynek révén fokozatosan részt kért egy-egy pisai és genovai vállalkozásban, végül fióktelepeket hívott életre Barcelonában, Valenciában és Mallorcán, 1396-ban egy katalán kereskedelmi társaság alapjait rakta le. Kereskedői tevékenysége mellett Pratóban két textilüzemet és 1398-ban Firenzében egy banktársaságot alapított.

Ahhoz, hogy a Gazdaságtörténeti Intézet névadójának Datinit választották, a toszkán kereskedőnek kétséget kizáróan rendkívül jelentős és itt csupán felsorolt 14-15. századi gazdasági tevékenysége mellett hozzájárult az is, hogy napjainkig fennmaradt szinte páratlan értékű dokumentációs anyaga, levéltára is. Datini kereskedelmi levéltárát, a hatszáznál több üzleti könyvet és a több mint 150 000 levelet az a kegyes alapítvány (Ceppo dei poveri di Francesco di Marco) őrizte meg, amelyre halálakor vagyonát hagyta. Ma a fölbecsülhetetlen értékű forrásanyagot a későgótikus stílusban épült Palazzo Datiniben elhelyezett levéltárban lehet kutatni.

1955-ben, a Datini Levéltár anyagából rendezett kiállítás idején merült fel először Federigo Melisben az a gondolat, hogy a rendkívül jelentős források kínálta lehetőségek kiaknázására szervezett gazdaságtörténeti kutatásokat kellene indítani és a levéltár mellé kutatóközpontot kellene létesíteni. Az elképzelés megvalósítására csak 1968 januárjában kerülhetett sor. Ekkor alapította meg a Palazzo Datiniben Melisnek, a firenzei egyetem gazdaságtörténeti tanszéke tanárának vezetésével a főként Nyugat-Európából összegyűlt, több mint húsz professzor azt a Gazdaságtörténeti Központot, amelyet ma Francesco Datini Nemzetközi Gazdaságtörténeti Intézet néven ismernek.

A Gazdaságtörténeti Központ munkájának irányítására Fernand Braudel elnöklétével és Melis alelnöklétével Tudományos Bizottságot hívtak életre, amely megfogalmazta az Intézet működésének máig érvényes, legfontosabb alapelveit. A spoletói késő középkorral (az 5-11. századdal) foglalkozó tudományos konferenciákat tekintve mintának, a gazdaságtörténeti kutatásokra vonatkozó tanácskozások, a Tanulmányi Hetek évenkénti összehívásáról döntöttek. Elhatározták, hogy a szakember-utánpótlás nevelése érdekében, ugyancsak évenként az olasz és a külföldi fiatal kutatók részére továbbképző szaktanfolyamokat szerveznek. A tervek

között szerepelt még a hasonló kutatási területen dolgozó intézményekkel való kapcsolatteremtés, valamint az Intézet publikációs tevékenységének megindítása.

Az Intézet működésének 1968-1973 közötti szakaszában igen fontos szerepet játszott Melis. Részt vett az egyes tudományos tanácskozások témájának meghatározásában, előkészítésében és ő vezette a Datini Levéltárban rendezett szaktanfolyamokat is.

A Tanulmányi Hetek vitaindítói, előadásai kezdetben főként a 13-17. századi Nyugat-Európával foglalkoztak. A feldolgozott témák tér- és időbeli határai azonban rövidesen túllépték az eredetileg megállapított kereteket, és a résztvevők körének bővülését követve, a látóhatár egyre tágult. Kelet- és Közép-Európa, Észak- és Délkelet-Európa speciális kérdéseinek vizsgálata után az Európa határain túli területek gazdaságtörténeti vizsgálatára is sor került. A második tanácskozás alkalmával a 18. század végéig tolták ki az időhatárt, majd 1972-ben a 19. és a 20. századot is bevonták a kutatásba. A főként Melis javaslatára megtárgyalt kérdések felölelték a gyapjú-, majd a textilipart és kereskedelmet, a termelékenység és a technika történetét, a bankokat, a beruházásokat és a szállítást.

A szaktanfolyamok során Melis a gazdaság- és ezen belül főként a kereskedelem-történet legfontosabb forrásanyagának feldolgozásával ismertette meg hallgatóit. Paleográfiai szempontú előadásain nemcsak a dokumentumok olvasásával, hanem a tartalmi elemzés kérdéseivel, a források értelmezésével is foglalkozott.

Szervező- és oktatómunkája mellett az Intézet kiadványainak I. sorozatát, a Dokumentumokat is ő indította meg, a 13-16. század gazdaságtörténetére vonatkozó források közreadásával.

1974-től, Melis halálát követően, Braudel vette át az Intézet irányítását. A vizsgált kérdéskörök korszakhatárait még 1973-ban a 13-18. században állapították meg, és az így kialakított időkeretek máig érvényben maradtak. Braudel vezetése idején főként a kutatott témakörök mutattak az előzőekhez képest változást. Az érdeklődés középpontjába az anyagi civilizáció vizsgálata került, és az átfogó kérdések kutatásánál a francia történetírói iskola hagyományai, a történeti és a földrajzi szempontok együttes vizsgálata, kronológiai szempontból a *longue durée* alapulvétele érvényesült. Több elméleti jellegű kérdés megvitatása is szerepelt a programban, de úgy, hogy a tanácskozások mindig a még fel nem tárt területek megismerésére, az új források alapján folytatott kutatásokra is ösztönöztek. Foglalkoztak például a kereslet és a fogyasztás, a fejlődés és az elmaradás európai és Európán kívüli jelenségével, a mezőgazdaságnak a környezet átalakítására gyakorolt hatásával. 1979 után a gazdaságtörténeti témák mellett előtérbe került a társadalomtörténet kérdéseinek vizsgálata is. Braudel irányítása idején vezették be a Tanulmányi Hetek lezáró, a tanácskozáson végzett munkát összegző kerekasztal-megbeszéléseket. Sor került a Melis halálát követően megszakadt szaktanfolyamok új formában való újraindítására is. Ezekben 1978-1987 között a legtapasztaltabb kutatók főként a 13-18. századi európai gazdaságtörténet vitakérdéseit és az ezekkel kapcsolatos kritikai észrevételeiket ismertették.

Braudel helyére, a halálát megelőző esztendőben, 1984-ben a Tudományos Bizottság elnöki tisztére a pratói tanácskozásokon kezdettől jelen levő belga Jan van Houttet választották. 1986-ban átszervezték az Intézet irányítását. Arra törekedtek, hogy a Tudományos Bizottság a legkülönbözőbb történetírói iskolákat, egyéniségeket gyűjtse egybe. Ennek érdekében a Bizottságot kibővítették a vezető európai és amerikai egyetemek tudósaival. Az elnöki tisztelet Giorgio Morira, a firenzei

egyetem gazdaságtörténeti tanszéke tanárára, Melis utódára ruházták. A két alelnök, Jean-François Bergier és Peter Mathias pedig a zürichi illetve a cambridge-i egyetemet képviseli.

A szaktanfolyamok programját 1987 óta szorosan a Tanulmányi Hetek vitatémáihoz kapcsolták. Ennek eredményeként a tanfolyamok egyrészt a konferenciákon való aktív részvétel előkészítői lettek, másrészt pedig a különböző generációk közötti kapcsolatteremtést biztosítják. Mind a Tanulmányi Hetek, mind a szaktanfolyamok változatos programja, magas színvonala arra ösztönzi a kutatók jelentős részét, hogy rendszeresen részt vegyenek a Pratóban folyó munkában. Az első tanácskozások óta szinte mind a húsz alkalommal tartott itt előadást vagy vett részt a vitákban például Carlo Maria Cipolla, Arnold Esch, Aleksander Gieysztor, Hermann Kellenbenz, Peter Klein, Michel Mollat, Carlo Poni, Henryk Samsonowicz, Hermann van Der Wee, Jan van Houtte, Valentin Vazques De Prada, Charles Verlinden, Charles Wilson. Magyarországot a tanácskozások kezdetétől éveken keresztül, mint felkért előadók, Endrei Walter, Makkai László és Zimányi Vera képviselték.

Az Intézet folytatja publikációs tevékenységét. Az I. sorozatban megjelenő forráskiadványok mellett a II. sorozat, ha bizonyos késéssel és hiányokkal is, a Tanulmányi Hetek dokumentumait (megjelentek eddig az 1-11., a 19. és a 20. Tanulmányi Héten elhangzott vitaindítók, referátumok, hozzászólások és a kerekasztal-tárgyalások anyagai), illetve Melis műveit adja közre.

Az 1988. évi jubileumi tudományos tanácskozás némiképpen eltért a megszokottól. Az Intézet fennállásának huszadik évfordulóján ugyanis az előadók a 13-18. századdal foglalkozó gazdaságtörténetírás eredményeivel, módszereivel és távlataival foglalkoztak. A megtárgyalt négy nagy témakör közül az első Jacques Dupâquier professzor (Párizs) vitaindítójával a népesség és a család kérdését érintette. Joan Thirsk (Oxford) előadása a mezőgazdaság szakosodásával és különbözőségeivel foglalkozó vitát vezette be. A legnagyobb érdeklődést kiváltó referátumot a városiasodás folyamatáról Paul Bairoch (Genf) tartotta. Peter Klein (Leyden) előadása a kvantitatív módszerekkel és a gazdasági elméletekkel foglalkozott. A tanácskozás iránti érdeklődést jól mutatja, hogy a négy vitaindítóhoz huszonhat felkért előadó kapcsolódott, akiket a részt vevő közel háromszáz történész hozzászólásokkal egészített ki. A 20. Tanulmányi Hetet záró kerekasztal- megbeszélésen a főreferátumok előadóihoz csatlakozó Eric Hobsbawm (London), Jerzy Topolski (Poznań) és Immanuel Wallerstein (Binghamton) vonták meg a viták mérlegét és jelezték a jövőbeni kutatások céljait, lehetőségeit.